

Christian Tangkjær
”Det kreative potentiale”

ur

Orvar Löfgren & Fredrik Nilsson (red.)
Regionauterna: Öresundsregionen från vision till vardag
(2010)

Serie: Centrum för Danmarksstudier nr 24, ISSN: 1651-775X

Upplaga för elektronisk publicering 2022 för forsknings-, utbildnings- och biblioteksverksamhet och ej för kommersiella ändamål.

Publicerad med tillstånd från Makadam förlag.

DOI: <https://doi.org/10.37852/oblu.135.c193>

Tryckt utgåva finns i bokhandeln:

ISBN 978-91-7061-079-0

Makadam förlag, Göteborg & Stockholm

www.makadambok.se

Edition to be published electronically 2022 for research, educational and library needs, and not for commercial purposes. Published by permission from Makadam Publishers.

DOI: <https://doi.org/10.37852/oblu.135.c193>

A printed version is available through book stores:

ISBN 978-91-7061-079-0

Makadam Publishers, Göteborg & Stockholm, Sweden

www.makadambok.se

Denna text är licensierad under CC BY-NC-ND. Det betyder att du får sprida verket, men bara i icke-kommersiella sammanhang. Du får inte bearbeta verket och om du sprider det måste du ange ovanstående som upphovsperson för artikeln. Se fullständiga villkor:

<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/deed.sv>

DET KREATIVE POTENTIALE

Christian Tangkjær

Lige siden broens etablering har koblingen mellem kreativitet og regional udvikling haft en central betydning for, hvordan man politisk har argumenteret for Øresundsregionens udvikling. Broen har skabt et behov for kreativ tænkning, den har skabt muligheder for nye kreative koblinger, og den har synliggjort områdets kreative potentiale. Kreativitet er simpelthen blevet en stærk kultur, som kitter forestillinger og projekter sammen.

Enhver samfundsudvikling er kulturelt båret, ikke nødvendigvis af en bærende kultur, men lige så vel af konkurrerende og supplerende kulturer. Disse samfundsudviklende kulturer forbinder det lokale med det globale og holder ad den vej hele tiden det lokale ajour med den globale tidsånd og ideologi. Et eksempel på dette er forestillingen om »det kreative samfund«, der på en og samme tid sætter både individualitet, marked og udvikling inden for samme rationale. Kreativitet er blevet et punchword med en normativ retning, der tilsiger, at vi er tvunget ud i kreativitet på grund af en fundamental uorden i samfundsstrukturen med krav om at udvikle nye og bedre løsninger og former (for organisation og samfund). Kreativiteten er også blevet muligheden for at være samfund; altså en kompetence, vi kan og skal udvikle i den enkelte organisation og hos det enkelte menneske. Det, at kreativitet og regionalitet logisk nok kobles sammen, er selvfølgelig ikke underligt. Artiklen her vil føre denne logiske kobling videre for at undersøge, hvilke muligheder koblingen egentlig har, og om der i en øresundsregional kontekst er nye muligheder for denne kobling. Jeg ønsker med artiklen i en mere essayistisk form at reflektere over det transnationale rum som et kreativt rum på grund af transnationalitetens særlige symbolske blanding af både det danske og svenske, mellem det globale og lokale, mellem inderside og yderside og mellem periferi og centrum. Derved tror jeg, det er muligt at identificere det egentligt

kreative, men først vil artiklen tage udgangspunkt i allerede veletablerede perspektiver på forholdet mellem regionalisering og kreativitet.

Kreativitet og regionaludvikling

Kreativitet er som sådan ikke noget helt nyt begreb eller perspektiv, men et begreb, der har bevæget sig fra den humanistiske videnskab til den samfundsvidenskabelige, hvor det i højere grad kan være perspektiv på organiseringen af det moderne samfund frem for et (altid nærværende) eksistentielt vilkår for det enkelte menneske. Det er endvidere et begreb med en tilpas uklarhed i sig og dermed et stort udfyldelsespotentialer, der betyder, at det kan tolkes forskelligt og på tværs af fortolkningsarenaer og -interesser. En af disse arenaer er regionaludviklingen, hvor det i løbet af de seneste ti år har etableret sig som et centralt paradigme for, hvordan regioner kan/skal udvikles. Richard Floridas bestseller *The Rise of The Creative Class* har især skabt stor opmærksomhed på det moderne samfund og kreativitet. Den har inspireret forskere og politikere i stor stil, ja, den er endda i Danmark blevet grundlag for udformningen af dele af et partiprogram. På den allerførste side i Floridas bog slås det fast, at »[h]uman creativity is the ultimate economic resource«.¹ Hermed indlejres kreativitet i økonomiens rationale om værdis-kabelse, profit og udvikling. Herfra er der ikke langt til at forstå udviklingen af regionale strukturer i form af virksomhedsnetværk, vejnet, vidensinstitutioner, kulturelle institutioner, som grundlag for kreativitetens egen form for infrastruktur. Regionaludvikling må ud fra dette ræsonnement have noget med kreativitet at gøre.

Der er under det ovennævnte paradigme om regionalisering og kreativitet forskellige retninger, der ikke er helt adskilte, men der pointeres trods alt noget forskelligt. Man kan med fordel dele paradigmet ind i fire forskellige retninger med hver sin måde at forstå regional dynamik på, nemlig:

- Vidensperspektivet
- Diversitetsperspektivet
- Oplevelsesperspektivet
- Det institutionelle perspektiv

Jeg ser dem alle fire som relevante og beslægtede perspektiver med reference til deres fælles ræsonnement om koblingen mellem regionaludvikling og kreativitet.

Viden som forklaringskraft

Vidensperspektivet har som sit fokus viden som grundlæggende ressource for udvikling-

en i regionen. Viden opfattes typisk som institutionelt forankret i forskningsmiljøer som universitetet og øvrige vidensstunge organisationer. Studier af sådanne vidensmiljøer er ofte rettet mod eksempelvis bioteknologiske og medicinale områder, men områder som informationsteknologi, design og fødevarer optræder også som stærke ressourcemiljøer for regional udvikling. Centrale vidensområder for dette perspektivs ræsonnement er områder med potentiale for markedskapitalisering. Som allerede nævnt er centrale regionale vidensinstitutioner universitære miljøer, der til trods for en form for afmonopolisering af universitær viden stadig udgør helt centrale obligatoriske passagepunkter i udviklingen og cirkulationen af viden. Det bærende argument er både forekomsten af og adgangen til denne viden. Derfor bliver nærhed og tæthed også vigtige rationaler bag den effektive vidensarkitektur. Nærheds- og tæthedsræsonnementet bliver derfor også udgangspunktet for at betragte netværksmiljøer som interessante for derved at forstå, hvorfor visse regionale områder performer bedre end andre i en national eller international sammenligning. En af de klassiske undersøgelser inden for dette perspektiv er eksempelvis analysen af Silicon Valley i Californien, der jo har »opfostret« virksomheder som Hewlett Packard, SUN og Apple og huser forskningsmiljøer som Stanford University og Berkeley University. En forsker som AnnaLee Saxenian forklarede bl.a. dette entreprenørielle vidensmiljø ved stærke forskningsmiljøer, entreprenører og stærke netværksmiljøer. I forhold til Øresundsregionen har dette perspektiv været grundlæggende i indsatsen for at få defineret den bærende idé bag regionens udvikling. Tænk blot på fokuseringen på bioteknologi, logistik, medicinalindustrien og fødevarer som udgangspunktet for økonomisk integration og konkurrenceevne. Hele Øresund Science Region-projektet bygger på dette perspektivs rationale om at finde industriklynger, som både kan repræsentere en form for øresundsregional kreativ identitet og et stort potentiale for den fremtidige udvikling. Interessant er det også at huske tilbage på fremtidsforskeren Uffe Paludans sammenligninger af Øresundsregionen med The Bay Area for snart 20 år siden. En infrastrukturel sammenligning af de to områder i form af billedliggjort bevismateriale – af broer, metrostationer og universitetsmiljøer – viste i pædagogisk form det kæmpemæssige potentiale ved at bygge en bro, som forbandt et byområde.

Diversitet som forklaringskraft

En anden forståelse af det, som skaber udviklingskraft og -potentiale er uden tvivl det perspektiv, som meget eksplicit har fokuseret på kreativitetens vilkår i form af diversitet i samfundet. Florida er nok den mest kendte og alment udbredte forfatter i den forbindelse. Floridas ræsonnement er, at menneskelig kreativitet er grundlaget for øko-

nomisk vækst, men at denne »humane kreativitet« primært er drevet af den »kreative klasse« (forskere, forfattere, kunstnere, designere, musikere og professionelle vidensmedarbejdere). Såfremt det er tilfældet, bliver det væsentligt at kunne identificere, hvor og hvordan den kreative klasse lokaliserer sig. For Florida bygger den kreative økonomi på tre T'er, nemlig tolerance, talent og teknologi – i nævnte rækkefølge. Antagelsen er, at tolerance skaber diversitet (alder, etnicitet, seksualitet, faglighed etc.) – en diversitet, der er befordrende for den kreative classes bosætning i en by, et område, en region eller en nation og dermed lokaliseringen af vækstskabende virksomheder inden for de videnstunge erhverv. Måske kan man sige, at den amerikanske økonom Robert B. Reich allerede tilbage i 1991 introducerede tanken om de særligt kreative borgere i det moderne samfund. Reich talte ikke om en kreativ klasse, men om »symbolanalytikerne«. Symbolanalytikerne var for Reich en jobkategori, hvor evnen til at manipulere med symboler (data, ord, orale og visuelle repræsentationer) var grundlaget for succes. Reich havde dog ikke samme fuldkomne optimistiske syn på de kreative og innovative symbolanalytikere som Florida. Således skrev han: »*The proper response is to organize the market in ways that motivate symbolic analysts to discover means of helping mankind while inflicting the least amount of harm*«.² Det kreative har altså en bagside, et udtryk, der kræver styring og ikke kun noget positivt, som altid bør understøttes i form af særlige strukturelle rammer. Det er vanskeligt at sige noget entydigt om, hvorvidt Øresundsregionen har en egentlig tolerancestruktur, som er speciel produktiv. Hovedstadsområdet i Danmark og Malmö i Sverige er begge urbane områder med flere former for diversitet (etniske grupper, faglige miljøer etc.), men Øresundsregionen kan ikke siges at have udviklet, eller potentiale for at udvikle, en særlig diversitet, der skaber en attraktiv tolerance over for kreative mennesker. Omvendt kan det heller ikke siges, at den har modvirket byområdernes eksisterende diversitet. Der har ikke været lagt an til en særlig stimulering af den kreative klasse og derfor heller ikke et behov for at styre det kreatives udtryk i en særlig retning. Som byområder har både København og Malmö en diversitetsnatur, der ligner andre byområder, og de to områder har allerede en diversitetsrealitet, hvorudfra der er udviklet politikker inden for den nationale kontekst.

Oplevelses(kultur-)drevet udvikling

I slutningen af det forrige århundrede voksede der et perspektiv frem om *oplevelser* som det moderne markeds nye produktform. I dette oplevelsesperspektiv ses også en inddragelse af kultur som forklaringskraft. Forbrugere er ikke længere (alene) drevet af behovet for funktionalitet og service, når de køber et produkt eller en ydelse. Derimod

er selve oplevelsen den væsentligste kvalitet ved produktet. Joseph Pine og James Gilmore lancerede tilbage i 1999 bogen om »Oplevelsesøkonomien« og argumenterede for nye markedsvilkår, hvor produktets/ydelsens funktionalitet kun var ét parameter ved siden af et nyt, der handlede om selve oplevelsen forbundet med købet og konsumptionen af produktet/ydelsen. Det væsentlige med deres bidrag var, ud over deres introduktion af oplevelsesaspektet, at fokus skiftede fra de andre institutionsformer som virksomhed, universitet etc. til nu også at indbefatte eksempelvis kulturinstitutioner og deres måde at arbejde og bidrage til regionaludviklingen på. Med dette skifte bliver det vigtigt at have fokus på samarbejdsmulighederne mellem den producerende virksomhed og den oplevelsesbaserede kulturinstitution (eksempelvis teatret og museet). I Danmark er et af de mest kendte eksempler på kulturens nye manifestation i samfundet sikkert filmselskabet Zentropa. Kombineret med, at den globale turisme (fritids- såvel som erhvervsturisme) i denne periode blev anerkendt som vigtig for økonomien, blev oplevelsesperspektivet også en drivende forklaringsmodel for, at gode lokale oplevelser skaber høje turistindtægter. Der blev i Danmark skabt politik for at erhvervsliv skulle støtte kulturen i højere grad gennem en markedsgørelse af kulturen.

I Øresundsregionen har man udviklet modeller for turismesamarbejde – »oplevel regioner i en!«; der har været idéer om at få EM i fodbold til regionen eller at bygge en Formel 1-bane på Amager til gunst for regionens udvikling. Der er simpelthen blevet et større publikumsgrundlag for større events og attraktioner, der internationalt set kan være med til at profilere området. Øresundsregionen er dermed en interessant urban sammenhæng for udviklingen af kulturstrategier, der både kan understøtte den transnationale bevægelighed i regionen. Tal fra Øresundsbro Konsortiet³ viser, at 39 procent af trafikken over Øresundsbroen er motiveret ved fritidsfor nøjelser – 7 ud af 10 fritidsrejsende er svenskere. Dette tal er dog faldet siden 2001, hvor det var 66 procent. Forklaringen på dette fald er uvis, men det kan bero på, at der i starten var en merinteresse for at gå på opdagelse på den anden side af Sundet. Derimod er pendlertrafikken øget betragteligt de seneste år. Den udgør 41 procent af trafikken over Øresundsbroen – 94 procent af pendlerne er bosat i Sverige og pendler derfra til Danmark. Oplevelsen er måske større i Danmark end i Sverige, eller måske er de bare anderledes og forskellige?

Den institutionelle forklaringskraft

Det sidste perspektiv handler i højere grad om at forstå den institutionelle og politiske kontekst for regionaludvikling; det, man kan kalde regional styring. Spørgsmålet er, under hvilke institutionelle og politiske rammer de bedste betingelser for regional udvikling skabes? Det drejer sig altså om både at forstå, hvordan forskellige styrings-

former organiseres, og hvilken betydning det har for konstitueringen af det regionale – identitet, udviklingsprogrammer, samarbejde mellem offentlige og private. Lægger vi dette perspektiv ned over Øresundsregionen, bliver det interessante at forstå, dels hvad det er, som gøres til genstand for styring (eksempelvis klassifikationer, relationer, intentioner, innovationer, visioner etc.), dels hvordan det gøres til genstand for styring (partnerskab, netværk, lovgivning etc.). I relation til Øresundsregionen, så er det vanskeligt at identificere stærke styringsformer forankret i de eksisterende institutionelle systemer (kommuner, regioner og stat). Det synes i højere grad at være mere løst koblede styringsformer organiseret på projektbasis uden stærke bindinger fra det bestående. Dertil er Øresundsregionen for abstrakt en størrelse, og de gældende strukturer (København, Malmö, Region Skåne, Danmark og Sverige) for latente og stærke. Det er ikke en styring inden for de stærke nationale eller lokale bureaukratier – bureaukratier, der ofte arbejder som »grænsemaskiner« og dermed nødvendigvis ikke kan forholde sig til ydersiden af det nationale. Men at de styringsmæssige institutioner er betydningsfulde, kan der ikke herske tvivl om. For det første repræsenterer de den politiske magt og agt til at skabe udvikling – de er politikernes værktøjer og forlængede arme, de styringsmæssige institutioner er også vidensinstitutioner med særlig viden om regionale sammenhænge og muligheder, og endelig kan disse institutioner opleves som fordelingsmaskiner af politiske og økonomiske ressourcer til projekter med sigte på regionaludvikling. Perspektivet har en stor forklaringskraft i forhold til Øresundsregionen, måske ikke som et perspektiv med samme umiddelbare synlighed i projekterne. Derimod er det et bagvedliggende perspektiv, som kan skabe mening om, hvad det er for institutionelle kræfter, der skaber muligheder for ét projekt frem for et andet. Hvor de øvrige perspektiver alle har en form for iboende markedsrationalitet – viden, oplevelser og faktorer med markedspotentialer, da er det institutionelle perspektiv ikke legitimt som argument ud fra markedslogikken, idet de styringsmæssige institutioner kan forstås som grænsemaskiner, forhalingsmaskiner og politiske maskiner. Altså alt det, som markedsmetaforen ikke helliger og billiger, men alligevel må anerkende som et væsentligt setup for at organisere territoriale rum.

Ser vi helt på tværs af de fire perspektiver og deres drivkraft i en øresundsregional sammenhæng, da fremstår især videns- og oplevelsesperspektivet som dominerende perspektiver i udviklingen af Øresundsregionen. Det er her, vi ser de mange projekter er vokset frem fra og har fundet deres forklaringskraft som generiske og legitime projekter, der skal smede regionen sammen, ud fra. Deres udbredelse skal måske findes i, at de er handlingsorienterede (videns- og oplevelsesudviklende) og retter sig mod etablerede markedsaktører.

Kreativiteten i de diskuterede perspektiver er en ikke udfoldet størrelse. Derfor vil jeg i det følgende gå tættere på rationalet og især på koblingen mellem transnationalitet og kreativitet. Spørgsmålet er, hvad Øresundsregionens iboende karakter er, når det er et grænseområde, som udgøres af to nationer, to byer og to regioner? Herigennem kan der opstå nogle nye betragtninger om, hvad kreativitet og regionaludvikling også har med hinanden at gøre.

Øresundsregionen som en »midte« midt imellem

Tilbage i 1980'erne og 90'erne blev udviklingen af transnationale (de grænseoverskridende) regioner udråbt til at være symptom på den globale udvikling, men vel i særdeleshed udviklingen inden for EU. Disse lokale geografier var modsætninger til nationalstaternes magtcontainere af politisk legitimitet og vilje, der arbejdede mod visionerne om et fælles Europa. Derfor er udviklingen af transnationale regioner stærkt støttet af Europa-Kommissionen og Europarådet. Herigennem tilføres økonomiske ressourcer og politisk legitimitet til transnational udvikling båret af de lokale områders evne til effektivt og legitimt at forestille sig selv som en transnational helhed. Det interessante er imidlertid ikke, hvor mange ressourcer der er tilflydt regionerne, men mere at forstå, hvordan disse transnationale regioners innovative potentiale kan forstås. For transnationale regioner er blevet italesat som værende i opposition til nationalstaterne. Derfor er EU også en væsentlig støtte til de transnationale regionale bestræbelser, både politisk og økonomisk. Nationalstaten rummer per definition ikke det transnationale, men det transnationale kan på den anden side ikke leve uden det nationale. Den transnationale regionalisering er en konstruktion på ydersiden af det nationale.

Øresundsregionen er det besværlige midt imellem

Denne yderside kan iagttages fra to forskellige positioner. Den ene, hvor ydersiden er muligheden for at frigøre sig fra bureaukratiske forskrifter rettet mod »de rigtige institutioner« (kommuner, amter og regioner), hvilket giver frihed til eksperimenter. For Øresundsregionen har dette mulighedsrum været til stede i større eller mindre omfang. Men et er selvfølgelig de øresundsregionale aktørers mulighed for at frigøre deres forestilling om det grænseoverskridende fra nationalstatens setup, noget andet, at enhver mobilisering kræver institutionel pondus, som stadig primært ligger inden for nationalstatens regime. Her har Øresundsregionen været udfordret af to væsentlige forhold: nemlig manglende politisk prestige i at profilere sig på Øresundsregionen som projekt og styrken af den institutionelle kontekst for Øresundsregionens organisering.

Det har egentlig ikke været det værd at tage sin politiske kamp om øresundsprojektet, og der har ikke været den nødvendige og klare politiske arena for projektet.

At være i midten betyder bestemt ikke at være midtpunkt, men at være midt imellem noget (som jo sagtens kan være to oplevede midtpunkter i sig selv). Øresundsregionen befinder sig midt imellem to nationale bureaukratiske systemer med store ligheder og udfordrende forskelle. Som bureaukratisk system og politisk marked er Øresundsregionen som sagt uden større politisk interesse. Det vil sige, at der ikke er en naturlig koncentration af politisk opmærksomhed og politisk magt. Man befinder sig midt imellem forskellige sprog og forståelsessystemer, der gør koordinering vanskeligere og ikke mindst nødvendiggør andre måder at organisere sine idéer og projekter på. Ser vi på det øresundsregionale projekt, så er der ingen tvivl om, at de deltagende aktører har oplevet, at de befandt sig midt i noget spændende, men dette spændende har også været midt imellem mange andre dagsordener og institutionelle logikker på den ene og anden side. Øresundsregionen er et transnationalt område med de udfordringer, det giver for udvikling.

En kontekst af bevægelig symbolik og skiftende identiteter

Der er præsenteret mange forskellige betegnelser for et transnationalt område som Øresundsregionen. I et antropologisk studie af en polsk bar, viser Richard Rottenburg, hvordan en bar i et grænseområde til Tyskland, er et rummeligt miks af forskellige betydninger og habituser – et grænseområde, som før 1945 var en del af Tyskland. Baren havde derfor ikke nogen fast symbolsk form, som repræsenterede tydelige markeringer. Det var ikke fast, hvor den hørte til; om den hørte til fortiden eller fremtiden, om den var for de unge eller gamle, de tjekkede eller de utjekkede etc. Den polske bar var som et »liminalt rum«, hvori symboler var konstant bevægelige og skiftede betydning alt afhængig af de besøgendes *habitus*. Her trækker Rottenburg på antropologen Victor Turner, som anvender begrebet for at forstå ritualiserede former for symbolske rum, hvor gældende strukturer ikke længere er forpligtende, men udsat for kreativ anvendelse af symboler og konventioner.⁴ Og sådan er transnationale rum tydeligvis også; altså symbolsk leg med det eksisterende, for ad den vej at skabe produktive identiteter, modeller og paradigmer, der potentielt kan blive afsæt for økonomisk og politisk handling i de ordinære (nationale, kommunale, amtslige/regioner) domæner og arenaer. Liminale rum er simpelthen lagre af muligheder for legitimt at gøre og tænke nyt. Og er det ikke ad den vej Øresundsregionen er blevet skabt som identitet, fantasi, drøm og forestilling? Ved at anvende de gældende stærke symboler på måder, der giver mening ud over det henholdsvis danske og svenske: Øresundsuniversitetet, Øresund Industri &

I den tryckta versionen av boken fanns på denna plats ett fotografi på fyra människor som står i en klunga inomhus. En person håller i en tallrik och ett vinglas. I bakgrunden syns fler människor och ett stort fönster.

Den første generation regionauter bestod i overvejende grad af politikere, forskere, folk fra erhvervsliv og administration. De (for)enedes ved møder, seminar og kick-offs, og skabte et dansk-svensk fælleskab som nogen gange fik dem til at glemme at entusiasmen for regionstanken ikke altid var lige fremherskende andre steder.

Handelskammer, øresundskultur, øresundsparlament, øresundsvejret, øresundsambasadorer etc. Ifølge »foreningens rationale« har det været nødvendigt at skabe symbolverdener, der overskrider det nationale selv, men samtidig optræder som genkendelige i den nationale symbolverden.

Et indviklet rum med muligheder for udvikling af det nye

Tænk vi tilbage på Rottenburgs barstudier i Polen, da kan man se det liminale rum som formet af emergens, altså det, som vokser frem. Symbolernes bevægelse skaber konstant nye koblinger og muligheder, der ikke er forankret i rutinen og fortidens regler. Rottenburg iagttager ikke den polske bar som et evolutionært resultat af en udviklingsproces, men måske snarere som øjeblikke, hvor identiteter og relationer opstår i arkitekturen af flydende symboler. Øresundsregionen er ikke en polsk bar, den ligger ikke mellem øst og vest, mellem kommunismen og kapitalismen, mellem det moderne og det postmoderne etc. Men Øresundsregionen har heller ikke sine faste positioner for fortolkning, sine faste identitetsstrukturer og symboler. Det er relativt åbent, hvad man

kan inskriptive (altså give mening og betydning) i øresundsstrukturen. Selvfølgelig er der ved at opstå nogle mere faste symbolspor som eksempelvis Øresund Science Region, men sådanne spor er stadig relativt porøse og ikke hvilende på stærke institutioner. Men vigtigst af alt er måske netop at Øresundsregionen som rummet midt mellem består af parallelle symbolverdener, der ikke nødvendigvis har noget med hinanden at gøre. Øresund Science Region skaber region for nogen (eksempelvis universiteter og visse virksomheder), mens Rosengård i Malmö skaber region for andre. Löfgrens artikel i denne antologi tydeliggør netop de mangfoldige stier, hvorpå Øresundsregionen betrædes og former sine muligheder for at være i regionen.

Det synes ikke konstruktivt at se det øresundsregionale rum som et lineært indrettet rum, hvor det, som opstår/foregår, mere eller mindre bygger på kulturelle og sociale »games« (»games« forstås som pendant til begrebet »gener«, men det er et kulturelt koncept og ikke biologisk). Selvfølgelig er Øresundsregionen som diskurs og koncept også et resultat af flere årtiers politisk dialog og positionering, ja, Øresundsregionen som idé kan føres helt tilbage til 60'ernes diskussioner og aktiviteter. Men det er ikke muligt at tale om egentlig historisk sporafhængighed. Dertil er de forskellige aktører for uafhængige og ustyrlige, og verden i dag ser anderledes ud. Det øresundsregionale rum er, som nogle har fremført i debatter og foredrag, heller ikke en revolution – hvis revolution forstås som pludselige og omfattende politiske ændringer. I den visionære retoriks udtryk har et begreb som revolution været anvendt for at tydeliggøre momentum og det store potentiale i det regionale projekt. Måske kan man sige, at Øresundsbroen er en form for infrastrukturel revolution, der har forandret visse trafikale bevægelsesmønstre i regionen radikalt. Og alligevel er trafikformen den samme, hvad angår biler, tog, danskere til Sverige, og svenskere til Danmark. Det kulturelle, politiske og institutionelle rum er ikke forandret radikalt, men er måske i stedet gjort muligt på nye måder: pendling, fritidsturisme, venskaber etc. »Involution« er derfor måske et langt bedre begreb til at forstå det øresundsregionale rum. Når man taler om liminalitet, da er det et udtryk for et mulighedsrum for nye symboler, modeller, identiteter og paradigmer, som udspringer af en form for kulturel kreativitet. Hvor det evolutionære forudsætter en form for linearitet og kontinuitet (udvikling), da forudsætter det involutinære det modsatte og en høj grad af uforudsigelig kompleksitet (indvikling). Evolutionen bærer historiens muligheder og det foreskrevnes potentiale, hvor det involutinære understøtter de multiple positioner, forbindelser, stier og retninger som en åbning mod fremtiden, som vi endnu ikke kan begribe.

Forskellige kreativetsformer og strategier

Indtil nu har jeg i artiklen lagt vægt på at forstå det transnationale rum som et potentielt rum for nye symboler, modeller, identiteter, paradigmer etc. Det transnationale er beskrevet som en form for blanding af positioner og relationer, hvorfra der potentielt kan opstå det nye og det innovative. Det kan være nye samarbejdsformer mellem det private og offentlige for at udnytte eller overhovedet lykkes med mulighederne for transnationalt samarbejde, eller det kan være nye samarbejdsformer mellem virksomheder, virksomhed og medarbejdere pga. den strukturelle indretning af Øresundsregionen. Kreativitet handler derfor ikke alene om den individuelle kompetence til at agere kreativt, men også om, hvorvidt handlingsrummet understøtter det kreative, hvad enten vi taler om kultur, det sociale, økonomiske eller politiske. Men et er at definere transnationale rum som potentielt, noget andet er at understøtte de forskellige kreativetsforståelser.

Gunnar Törnqvist taler om kreative og innovative regionale processer som et resultat af »strukturel instabilitet«. Strukturel instabilitet er også en balancering mellem kaos og kreativitet i miljøer præget af multiplicitet (de mange) og variation (de forskellige).⁵ Et sådant grundlag for strukturel instabilitet findes især i byområder – byområder, som historisk har været smeltedigler for forandringer og bevægelser i samfundet. Byen har eksempelvis haft et produktivt potentiale for at skabe nye arbejdsmetoder og dermed produktionsformer gennem dens eksisterende arbejdsmarkedsdeling og differentiering. Variation og nærhed er centrale begreber i dette perspektiv om byens særlige innovationspotentiale. Når Törnqvist taler om kreativitet og urbanitet, lægger han også vægt på de to begreber, men han taler tillige om tilstedeværelsen af unikke kompetencer og intens kommunikation. Strukturel instabilitet er både relevant i forhold til at forstå ændringer i kulturelle, politiske, videns- og forretningssystemer, der derigennem skaber nødvendigheden eller muligheden for ny tænkning og praksis.

Den amerikanske sociolog Richard Sennett har ligeledes taget udgangspunkt i storbyen som sociologisk fænomen for at forstå, hvordan det moderne bymenneske udvikles. Sennett har i essayistisk form reflekteret over det moderne bymenneske, hvor han argumenterer for at introducere »overlevelsessamfund« i byerne frem for en eksisterende form for »puritansk samfund« eller et »tilstrækkelighedssamfund«, der præger det moderne byliv. Tilstrækkelighedssamfundet er bl.a. karakteriseret ved systemtænkning (orden, instrumentalitet, linearitet, standardisering, stabilitet etc.), hvor »[...] mennesker og systemer er i ledtog med hinanden for at etablere et komfortabelt slaveri af det kendte og rutinerne.«⁶ Overlevelsessamfundet har derimod, skriver Sennett, sit fokus

på diversitet, tæthed og gensidig afhængighed, hvor overlevelse afhænger af relationen til de andre. Det er en form manifest, der skal genintroducere byen som livsform med fokus på menneskelig udvikling. Sennetts byforståelse er nærmest »rhizomisk«, forstået som et komplekst netværk af forbindelser og koblinger, og hvor hvert punkt/individ potentielt er forbundet med hinanden, men på en uordentlig og (ikke styrbar) facon.⁷ Sennett reflekterer ikke over kreativitet og urbanitet, men over skabelse, udvikling og eksistentiel vækst. Herigennem berører han alligevel selve det kreative, som netop er kendetegnende ved grundlæggende (eksistentielt) at være »skabende« og »foranderlig«.

Tre kreativitetsformer, der kan understøtte øresundsregional udvikling

Historisk er det urbane altså forbundet med det kreative, det skabende og foranderlige. Ser man på de forskellige måder, der er reflekteret over denne kobling mellem det urbane og kreativitet på, da synes der at være tre forskellige (men afhængige) spor, som ræsonnementet er opbygget omkring. Et, hvor kreativitet handler om de strukturelle forudsætninger for at producere nye idéer, tanker og perspektiver, som er en form for *konceptuel kreativitet* knyttet til det urbane med fokus på intellektuelle ressourcer – hvordan kan vi forstå verden på nye måder? Et andet perspektiv, der vil forstå evnen til at skabe ny værdi, som kan kaldes *entreprenøriel kreativitet* med fokus på de produktive ressourcer – hvordan kan vi skabe ny værdi på markedet? Det sidste perspektiv kan kaldes for *eksistentiel kreativitet*, som handler om menneskets eksistentielle udvikling – altså, hvordan kan vi være mennesker i samfundet?

Skema: Forskellige former for kreativitet udsprunget af urban/regional kontekst

FORM	GRUNDLAG	EKSEMPEL
<i>Konceptuel kreativitet</i>	<i>Skabelsen af nye idéer og forestillinger om samfundet. Er i overvejende grad epistemologisk i sit grundlag og baseret på udvikling og udnyttelse af vidensinstitutioner.</i>	Produktionen af ny viden (universiteter, offentlige, private organisationer).
<i>Entreprenøriel kreativitet</i>	<i>Skabelsen af nye produktivetsformer. Er i overvejende grad økonomisk i sit grundlag og baseret på udvikling og udnyttelse af markedsinstitutioner.</i>	Produktionen af nye markedsmuligheder (produkter, behov, services) i både private og offentlige organisationer.
<i>Eksistentiel kreativitet</i>	<i>Skabelsen af nye identitetsformer. Er i overvejende grad socialpsykologisk i sit grundlag og baseret på udvikling og udnyttelse af identitetsinstitutioner.</i>	Produktionen af nye måder at være menneske i samfund på (arbejdsplads, privatliv, fritidsliv, selvet, dansk, svensk etc.).

Den konceptuelle tilgang til kreativitet er vel nok den mest anvendte i organiseringen af det øresundsregionale potentiale. Konceptuelle kreativitetsformer har været understøttet, ikke mindst i forhold til forskningssamarbejde i regionen – en region med flere universiteter. Især har der været en tendens til at støtte, hvad man måske kan kalde den »selvreferentielle forskning«, som har handlet om at forstå det, man selv er støttet af, nemlig transnationale bevægelser og muligheder. Meget af den forskning har ganske givet bidraget til bedre forståelse af interessante samfundsmæssige (politiske, økonomiske og kulturelle) problemstillinger, men den har også været identifikationsprojekt eller identitetsprojekt. Derimod har der været mindre fokus og vilje til at koordinere (Sverige og Danmark) støtten af forskningsområder, der ikke umiddelbart havde den geografiske reference, men mere forskningsområder af mere universel faglig og samfundsmæssig betydning (kræft, etnicitet, bioteknologi etc.). De nationale forskningsstøttesystemer har ikke taget del i Øresundsregionen som strategi, men har givetvis forholdt sig til mere traditionelle beslutningsparametre.

Den entreprenørielle kreativitet har helt givet været drivkraft for mange projekter. Helt tilbage til midten af 90'erne, hvor eksempelvis handelskamrene kortlagde it-virksomheder i regionen for at skabe muligheder for et forretningsmæssigt samarbejde på tværs af regionen. Med Øresundsbroen blev markedet større for både håndværkeren og vidensmedarbejderen, og der blev afholdt messer for virksomheder med interesse i markedsmulighederne »på den anden side«. Man kan også se støtten fra European Roundtable op igennem 80'erne med deres kortlægning af »missing links« på det europæiske landkort over transportnettet. Her var både Storebælts- og Øresundsforbindelsen vigtige manglende led på et forenet europæisk marked. Ser man helt konkret på Øresundsregionen som et integreret marked for produkter og services, da er der flere eksempler på entreprenørielle strategier. Kulturinstitutioner på begge sider af sundet har intensiveret jagten på kunder fra den anden side med en relativ stor succes. Især København har formået at trække langt flere fritidsturister til sine attraktioner. Omvendt har den svenske side haft succes med at tiltrække købedygtige danske shoppere til deres indkøbscentre og handelsmuligheder generelt. Også markedet for skovhungerende friluftsmennesker er blevet udnyttet i form af markedsføring af ødegårdskonceptet blandt danskere. Der er ingen tvivl om, at den entreprenørielle kreativitetsform de næste ti år også vil blive understøttet og overvåget af virksomheder og institutioner i bestræbelserne på at udnytte mulighederne og cases i egen sags tjeneste på både det kommercielle og politiske marked.

Den sidste form for kreativitet, nemlig den eksistentielle kreativitet, har faktisk ikke fyldt i projekteringen af Øresundsregionen i nævneværdig form. I starten var der

dog et relativt stort fokus på skabelsen af en øresundsidentitet som skulle dække over øresundsmennesket. Markedsføringsorganisationen bag øresundbranded, Øresund Identity Network, havde på et tidspunkt en kampagne, hvor de søgte efter øresundsmennesket. Det mandede ud et billedgalleri over det typiske øresundsmenneske set fra lægmands perspektiv. Det var en marketinggimmick, der repræsenterede en mere eller mindre bureaukratisk forestilling om det etniske øresundsrum, og et forsøg på at begribe det eksistentielle set fra brandingrationalitetens overflade. Det var ikke et forsøg på at eksperimentere med mulighederne for at være menneske i regionen, men et forsøg på at udfylde brandidéen om »The Human Capital«. Måske der stadig eksisterer nogen endnu uopdyrkede muligheder for at skabe nye former for væren i samfundet: på arbejde, i byen, på uddannelsesinstitutionerne, på rejse, på opdagelse og inde i sig selv? Måske vi fremover får sådanne mere eksistentielle projekter at se i regionen – det ville være interessant.

Øresundsregionen har grundlæggende en strukturel indretning, som tilbyder et kreativt potentiale. Et kreativt potentiale, som selvfølgelig er udnyttet på flere måder de seneste årtier. Bare se på Øresundsbroen, der i dag forbinder de to lande og skaber nye muligheder for fysisk bevægelse. Derudover er der etableret nye organisationer, netværk og projekter, som kræver nye former for opmærksomhed og forestillingskraft hos politikere, embedsmænd, studerende, virksomhedsledere, boligejere/-lejere og turister. Samlet set er denne opmærksomhed og forestillingskraft det, som oppebærer visionen om Øresundsregionen. Spørgsmålet er om det kreative potentiale er udnyttet tilstrækkeligt? Kunne man vove endnu mere på de forskellige kreativitetssområder? Kunne man være mere ambitiøs på forskningsområdet eller det, som kaldes Øresundsuniversitetet? Det ville kræve et institutionelt lederskab ud over de fasttømrede grænser. Eksistentielt kunne det være interessant, hvis man turde gå lidt videre med nye samfundsformer end det, som holder sig pænt og nysgerrigt på et brandingniveau. Ikke at »øresundsmennesket« skal virkeliggøres, dertil er det for etnocentrisk en tankegang. Derimod handler det om at etablere rammerne for en opmærksomhed, der konstant kan forholde sig nysgerrig på forskellige samfundsformer og -normer. For det kreative potentiale er måske større end vi tror.

Noter

1. Richard Florida, *The Rise of The Creative Class. And How it's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life*, New York 2002
2. Robert Reich, *The Work Of Nations. Preparing Ourselves for 21st-Century Capitalism*. London 1991, s. 186.
3. *Øresundsbron og Regionen*. Øresundsbro Konsortiet 2009.
4. Victor Turner definerer liminale rum som »rum, hvor [...] nye modeller, symboler, paradigmer etc. opstår – som arnested for kulturel kreativitet [...] Disse nye symboler og forandringer kan kobles til de centrale økonomiske og politisk-legale domæner og arenaer og supplerer med mål, aspirationer, incitament, strukturelle modeller og raison d'être« Victor Turner, *From Ritual to Theatre. The Human Seriousness of Play*, New York 1982, s. 28 [min oversættelse].
5. Gunnar Törnqvist, *Kreativitetens geografi*, Stockholm 2004, s. 60–65.
6. Richard Sennett, *The Uses of Disorder. Personal Identity and City Life*, New York 1970, s. 157 [min oversættelse].
7. Gilles Deleuze & Félix Guattari, *A Thousand Plateaus. Capitalism & Schizophrenia*, Continuum, London 1987.

Referencer

- Deleuze, Gilles & Guattari, Félix, *A Thousand Plateaus. Capitalism & Schizophrenia*, Continuum, London 1987
- Florida, Richard, *The Rise of The Creative Class. And How it's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life*, Basic Books, New York 2002
- Paludan, Uffe, *Øresundsbroens muligheder. Øresundsbroen, andre broer, trafik og fremtid*, Fremad, København 1994
- Pine, Joseph & Gilmore, James, *Experience Economy. Work Is Theatre & Every Business a Stage*, Harvard Business School Press, Boston 1999
- Reich, Robert B., *The Work Of Nations. Preparing Ourselves for 21st-Century Capitalism*, Simon & Schuster, London 1991
- Rottenburg, Richard »Sitting in a Bar«, *Culture and Organization*, Volume 6, Issue 1, 2000, s. 87–100
- Saxenian, AnnaLee, *Regional Advantage. Culture and competition in Silicon Valley and Route 128*, Harvard University Press, Cambridge, Mass. 1993
- Sennett, Richard, *The Uses of Disorder. Personal Identity and City Life*, W.W. Norton, New York 1970
- Turner, Victor, *From Ritual to Theatre. The Human Seriousness of Play*, PAJ Publications, New York 1982
- Törnqvist, Gunnar, *Kreativitetens geografi*, SNS Förlag, Stockholm 2004
- Øresundsbron og Regionen*. Øresundsbro Konsortiet 2009